

POSTA MALZEMELERİNİN ANLATTIĞI; BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA ANKARA ESİR KAMPI

Mehmet AKAN*

Osmanlı İmparatorluğu'nun 11 Kasım 1914'de Birinci Dünya Savaşı'na girmesiyle başlayan süreçte İmparatorluk ordusu yedi ayrı cephede savaştı. Savaşın ilk yıllarında gerek Irak cephesinde gerekse Çanakkale'de Britanya ordularına karşı büyük bir başarı gösteren Osmanlı ordusu binlerce İngiliz esir aldı. Yalnız Kuttülammare'de, 29 Nisan 1916'da General Townsend başta olmak üzere 5 general, 481 subay ve onbinin üzerinde asker esir alınmıştır. M.S.B. arşiv belgelerine göre alınan esirler için çoğunluğu Anadolu'da; Eskişehir, Afyonkarahisar, Ankara, Kocaeli, Bursa, Samatya, Tavşanlı, Kastamonu, Konya, Kırşehir, Kütahya, Manisa, Yozgat, Musul, Toros, Res'ülayn, Amanos, Sivas, Koçhisar, Zara, Merzifon, Kayseri, Giresun, Şam, Halep, Adana, Tarsus, Bağdat, Cizre, Nusaybin olmak üzere 30 yerde ve 11 ayrı hastane ve ordu karargahında esir kampı kurulmuştur. Bu kamplardaki esir sayılarına gelince; 9 Ocak 1916'da Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne İstanbul Başkumandanlık Karargahı'ndan gönderilen bir yazıya göre kamplarda toplam 10.628 esir vardı. Bunun 2.163'ü İngiliz subay ve erleri, 8.437'si Hintli su-

---

* Endüstriyel tasarımcı, koleksiyoner. studiotasarim@gmail.com

bay ve erleriydi. Ayrıca 118 Fransız subayı da esir kamplarındaydı. Bu resmî yazıda bu bilgilerin İngiliz ve Fransızlara ulaştırılmak üzere A.B.D. elçiliğine de iletildiği, karşı taraftan Türk esirlerin durumları hakkında bir bilgi gelmediği takdirde bir daha bilgi verilmeyeceği yazılıdır. Yazının tarihi itibarıyla bu sayının ağırlıklı olarak Çanakkale’de esir alınan askerler olduğunu düşündürmektedir.

Konunun biz koleksiyonerleri ilgilendiren kısmı, bu esirlerin aileleri ile nasıl haberleştikleridir. Esirlerin aileleriyle haberleşmesi bütün savaşlarda sorun olmuştur. 1870-71’deki Alman-Fransız savaşında ve daha sonra 1907 Londra, Lahey Antlaşmaları uyarınca bu aracılığı Kızılhaç teşkilatı üstlenmiştir. 1912’de ise Washington yardım cemiyetleri konferansında alınan karar uyarınca Türkiye’de Hilal-i Ahmer Cemiyeti Dersaadet merkezi bu haberleşmede aracılık rolünü üstlenmiştir. Yardım teşkilatlarının aracılığı, savaşan ülkelerin posta teşkilatları birbirleriyle ilişkiyi kestiklerinden üçüncü ülkelerin aracılığıyla olmuştur. İlk olarak savaşta tarafsız kalan İsviçre’nin posta idaresi, esir haberleşmelerinde aracılık edebileceğini açıklamış, bu istek 9 Mart 1915’de kabul edilmiştir. Romanya posta idaresi aracılığıyla da Rusya’daki Türk ve Türkiye’deki Rus esirlerin karşılıklı posta işlemleri 20 Nisan 1915’den itibaren başlamıştır. Esirlerle ilgili olarak İngiltere ve Fransa nezdinde aracı olan A.B.D. hükümetinin araya girmesiyle de 30 Kasım 1915’den itibaren karşılıklı esir postaları, esir olarak tutulan siviller içinde başlamıştır. Türkiye’deki esir kamplarından toplanan mektuplar önce İstanbul’a, Hilal-i Ahmer genel merkezine ulaştırılmış, daha sonra aracı üçüncü ülke posta teşkilatına teslim edilmiştir. Esir mektuplarından U.P.U. kuralları uyarınca posta ücreti alınmamaktaydı. Çok nadir de olsa pullu rastlanan malzeme, alıcının savaşın tarafları dışındaki bir ülkede ikamet etmesi sebebiyle varış yerinde takselenmiş örneklerdir.

Yazımızın başlığında belirttiğimiz 30 esir kampının bir çoğundan yollanmış malzeme mevcut olmakla beraber, bir çok kamptan postalanmış malzeme henüz rastlanmamıştır, örneğin diğer bir koleksiyon konum olan Doğu Anadolu’daki Nusaybin ve Cizre’den postalanmış esir mektubuna hiç rastlamış değilim.

Araştırmamızın ana başlığı olan Ankara’daki İngiliz esir kampına gelince; 1915’de Ankara yaklaşık 30.000 nüfusu ile Anadolu içlerinde güvenli bir konuma sahipti (**Resim 1**). Bağdat tren yolu hattı üzerinde bulunması da ulaşım avantajı sağlıyordu. İngiliz esirleri, 1915’in ortalarından itibaren trenle Eskişehir üzerinden Ankara’ya getirilmeye başlandı.

(Resim 1)

1836 Yılına kadar sancak merkezi olan Ankara, bu tarihte vilayet merkezi olmuş, Tanzimatla birlikte değişen idari taksimatta merkezliğini korumuş fakat 1848-1850 arası ve 1855-1859 arası tekrar sancak merkezliğine dönüştürülmüştür. 1860'da bağlı sancakları genişleyerek Cumhuriyet'e kadar vilayet merkezi olarak kalmıştır. 1890'ların sonuna kadar Vilayet Konağı, 1824 yılında Ankara ahalisinin 4.000 kuruşa Ümmühan Hanım'dan aldığı konaktır. Yukarıdaki kartpostalda sol baştaki postanenin sağında görülmektedir. Konağın yıkılarak yerine 1897'de hizmete giren bugünkü vilayet konağı yapılmıştır. Vilayet konağını gösteren bu kartpostal, Nihat Bey tarafından, Fransa'da yaşayan bir hanıma 1907 yılında, o dönemde moda olan kartpostal değiş tokuşu talebiyle postalanmıştır.

Genelkurmay arşiv belgelerine göre 9 Ocak 1916 tarihi itibarıyla Ankara vilayetinde 460 İngiliz esiri mevcuttur ve bunların tümü erdir. Esir sayısının doğruluğunu bilemiyoruz, fakat elimizdeki resimli posta kartları, döküman ve esir mektuplarından Ankara'da İngiliz ve Fransız subaylarının da olduğunu anlıyoruz. Esir postaları konusunda çok önemli bir koleksiyonu olan Sayın Kemal Giray'ın İngiliz kaynaklarından yaptığı araştırmaya göre; Ankara esir kampı bir geçiş merkezi gibiydi, şehrin içinde herhangi bir kamp yoktu. Kızılhaç'ın çevre kamplarda bulunan esirler için açtığı bir hastane mevcut idi (Bu hastane, o tarihte Ankara'daki tek hastane olan Gureba Hastanesi içinde olmalı) (Resim 2)

(Resim 2)

Rütbeli subaylar Ankara merkezde kalmışlardır. Kızılhaç'ın Anadolu'daki esir kampları için çıkardığı seri kartpostalların 1 ve 2 numaralıları Ankara'yı göstermektedir. (Resim 3-4)

(Resim 3)

(Resim 4)

Kartlardan anlaşıldığına göre rütbeli subaylar katı esir muamelesi görmeksizin halkın içinde yaşamaktadır. Aynı şekilde *Harb Mecmuası*'nın 1916 tarihli 9. sayısında basılan Ankara'daki İngiliz ve Fransız esirlerin fotoğrafı bu görüşümüzü güçlendiriyor. (Resim 5)

Subayların Ankara'da nerede tutulduklarını tesadüfen öğrenmiş bulunuyoruz; daha sonra PTT genel müdürlüğü de yapmış olan Refik Halit Karay *Deli* adlı anı kitabının 39 ve 40. sayfalarında 1916 Temmuz'unda Ankara'ya geldiğini, o zaman Ankara'nın tek oteli olan Taşhan'a (Hotel Angora'ya) kalmak üzere gittiğinde otelin tamamen üst rütbeli İngiliz esir subaylarıyla dolu olduğunu ve yer bulamadığını yazıyor (Resim 6).

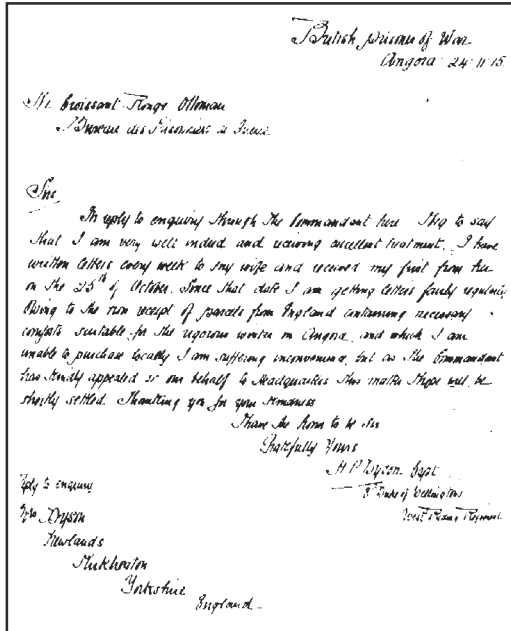

(Resim 5)

Resim altı: "Ankara'da üserâ garnizonunda İngiliz ve Fransız esir zabitân çarşıda"

(Resim 6) Taşhan, Hotel d'Angora, Karaođlan Çarşısı. Demiryolunun Ankara'ya ulaşması sonucunda değişen ticari yapı 1890'ların sonunda Karaođlan Çarşısı'nı şehrin cazibe merkezi yapmıştır. Bu dönemde açılan Taşhan ve önündeki meydan şehrin yeni merkezi olmuştur. Dört köşe olan hanın iç avlusunda hayvanların barınağı vardı. Hanın bir bölümünde yer alan Hotel d'Angora, dönemin kalınabilir tek yeriydi.

(Resim 7)

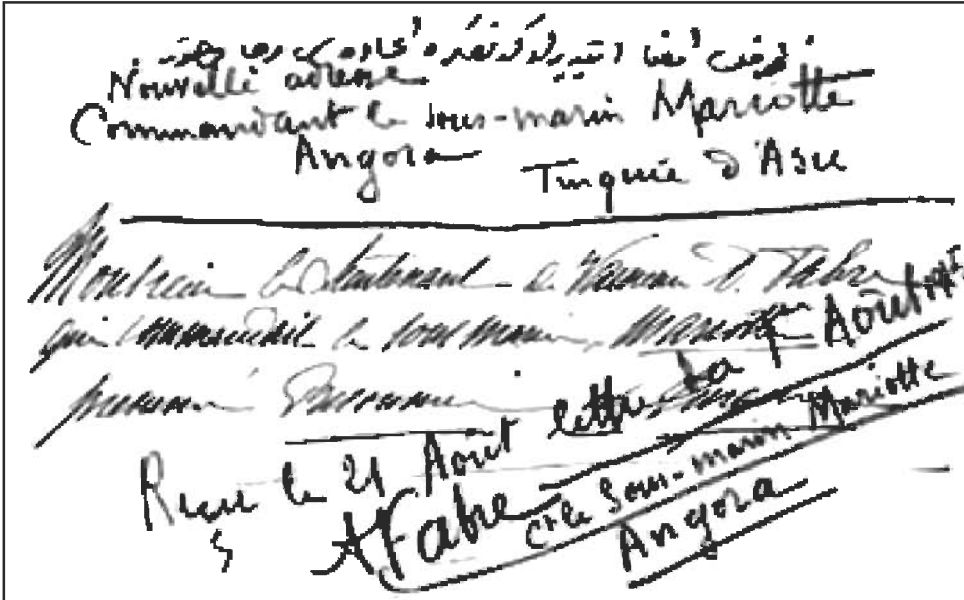
M.S.B arşivinde bulunan ve Osmanlı Hilal-i Ahmeri Savaş Esirleri Dairesi'ne 24.11.1915'te Ankara'da esir olarak bulunan Sir H. P. Dyson tarafından yazılan bir mektup, subayların durumu hakkında bize bilgi veriyor: "Baylar, buradaki idare hakkında soruşturmaya ait cevaptır. Şunu söylemeliyim ki, ben çok iyiyim ve iyi muamele görmekteyim. Her hafta düzenli olarak karıma mektup yazabilmekteyim ve ondan ilk mektubumu da geçtiğimiz 25 Ekim tarihinde aldım. Bu tarihten itibaren düzenli olarak mektup almaktayım. Öte yandan

İngiltere'den bana gönderilen ve içinde Ankara'nın müthiş soğuşuna karşı gerekli şeylerin olduğu ve burada bulamadığım paraları da aldım. Şartların tüm olumsuzluğuna rağmen, buradaki idare, karargaha karşı bizim adımıza bu ricada bulundu. Gösterilen nezakete teşekkür ederim" (Resim 7)

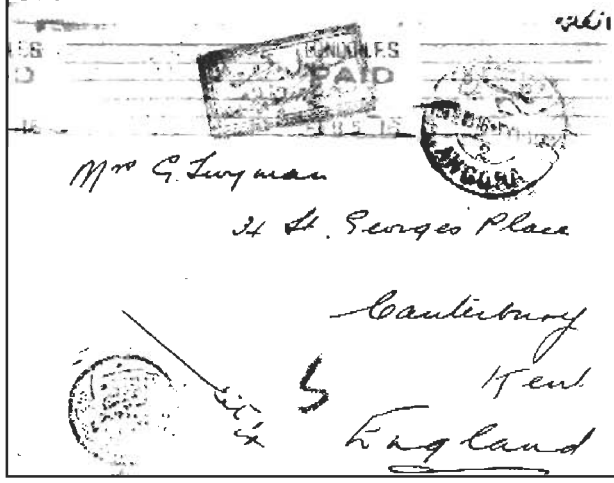
Sayın Kemal Giray'ın verdiği bilgiye göre, erler subaylar kadar şanslı değildi. Ankara'ya gelen erler Çankırı, Yozgat, Kastamonu gibi çevre kamplara aktarılıyordu. Bu kamplar esir kampından çok çalışma kampıydı. İngiliz esirler, Ankara-Erzurum demiryolu inşaatında çalıştırılmıştır. Bu yolla 1917 başlarında çalışmak için 76 esir Ankara'ya geldi ve bu sayı 1917 Ağustos'unda 300'e kadar çıktı. Bunların hepsi Ankara-Erzurum demiryolu inşaatında kullanıldı.

Çankırı, Yozgat, Afyon gibi kamplarla ilgili bol miktarda malzeme bulunsa da Ankara çıkışlı esir mektupları son derece nadirdir, bugüne kadar ancak 10 kadarına rastlayabildik. Bunun sebebi yukarıda da belirttiğimiz gibi, Ankara'nın sadece çok az sayıda subayın bulunduğu bir geçiş merkezi olmasıdır. Sayın Kemal Giray'ın koleksiyonunda olan ve 21 Ağustos 1915'te postalanmış kart bilinen en eski tarihli malzemedir. (Resim 8)

Kart, 14 Ağustos 1915'te Gelibolu'da ağırlara takılıp batan Mariotte adlı Fransız denizaltısının esir alman komutanı Mr. A. Fabre tarafından yollanmıştır. Anlaşılan esir komutan çok kısa bir sürede Ankara'ya ulaştırılmıştır.

(Resim 8) Kemal Giray Koleksiyonundan

(Resim 9)

Svone tarafından ailesine yazılmış. Svone; "Yalnız 4 satıra izin var" diye başlayan mektubunda; dün Ankara'ya geldiğini, iyi olduğunu, ilaç ve kıyafet istediğini yazıyor. Mektup, 29 Eylül'de 'Angora 2' posta damgası ile yola çıkmış. 1 Ekim'de İstanbul'a ulaşmış. 6 Ekim'de Galata makina damgası ile damgalanarak 1 Aralık'ta Londra'ya ulaşmış. Turuncu renkteki 'London F. S. Paid' (ödenmiş) damgası bu zarftan herhangi bir post ücretinin alınmayacağını gösteriyor. Zarfın ön yüzündeki Eski Türkçe damga ise bu güne kadar hiç bir katalogta 'record' edilmemiş türde bir Ankara askeri sansür damgasıdır. Bu damgayı değerli filatelist dostumuz Ziya Ağaoğlu, yuvarlağın içini 'Ankara', ay şeklindeki etrafındaki yazıyı ise 'Merkez Kumandanlığı' olarak okudu.

Ankara'da mevcut iki komutanlıktan Merkez (Jandarma) hükümet meydana, Liva ise şehrin dışındaydı. Ankara çıkışlı diğer bir örnek ise 5 Eylül 1915'te Çanakkale'de Alman UB14 denizaltısı tarafından torpidolanmış olan İngiliz E 7 denizaltısında görevli teğmen M. Twyman'ın yolladığı mektuptur. 15 Ocak 1916'da Ankara 2 nolu posta damgası ile damgalanmış olan zarf, 17 Ocak'ta İstanbul

(Resim 10)

Üzerinde posta damgası olmamasından, bu tarihte bir posta sisteminin de tam olarak kurulmadığını anlıyoruz.

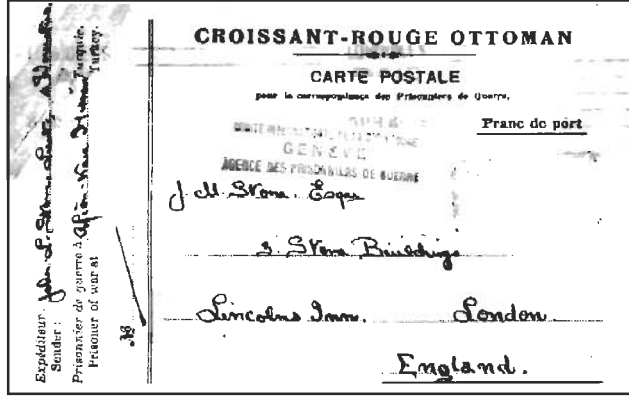
Eylül 1915'e gelince, koleksiyonumda yer alan bir zarftan düzenli bir posta sisteminin kurulduğunu görüyoruz. (Resim 9)

Mektup 28 Eylül 1915'te 4. Worcester Bölüğü'nde teğmen olan John

bul'a ulaşmış, 5 Şubat'ta ise Londra'ya varmıştır. Bu zarfta Ankara merkez çıkışlı en son tarihtir. (Resim 10)

Koleksiyonumdaki bir diğer esir kartından Teğmen John Svone'un (Resim 9'daki zarfın sahibi) 12 Mart 1916'da Afyonkarahisar'dan yolladığı kart-

(Resim 11)

tan teğmenin artık Ankara'da olmadığını ve Afyon'a yollandığını anlıyoruz. Kuvvetle muhtemel ki, 1916 yılı içinde Ankara'da, Taşhan'da kalan üst rütbeli subaylar dışında hiçbir esir kalmamıştır. Ankara sadece bir geçiş merkezi oldu ve esirler çevre merkezlere yollandı. (Resim 11)

Yukarıdaki bilgiler, başlı başına bir koleksiyon konusu olan ve henüz çok az çalışılmış bulunan Türkiye'deki esir kamplarının en ilginçlerinden biri olan Ankara esir kampıyla ilgili ilk verilerdir. Şüphesiz bu bilgiler ham ve eksik. Bu konuda bilgisi veya malzemesi olanları paylaşmaya davet eder, benimle studiotasarim@gmail.com mail adresimden temasa geçmelerini rica ederim.

Özet: Birinci Dünya Savaşı yıllarındaki Ankara esir kampı hakkında bilgiler, yazarın özel koleksiyonunda yer alan posta damgaları ve kartpostalın izi sürülerek, ilk defa derli toplu ve görsel malzeme eşliğinde yayınlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Ankara, posta, damga, kartpostal, Birinci Dünya Savaşı, esir kampları.

Told by the postal material: Ankara Prisoner Camp in the First World War

Abstract: The present study deals with the story of the war of prisoners camp in Ankara during the First World War. The story is told through the postcards and stamps from the private collection of the author.

Keywords: Ankara, postal material, stamps, First World War, prisoners camp.